

OSMANLI ÖNCESİ DÖNEMDE GÜNEY GÜRCİSTAN'IN TÜRK DÜNYASIYLA TEMASLARI*

Aşxamaxova Asiyet ASKEROVNA
Silantjeva Viktoriya ALEKSANDROVNA**
Çev. Nilüfer Mutlu

Ahıska bölgesi, eskiçağdan beri özel bir konuma sahipti. Ahıska toprakları, kuzeyde İmeretya, doğuda Triyalet, kuzeydoğuda Samsar (Sürem?) Dağları, güneyde Cavaxet, Çıldır ve Örüšet, batıda Arsiyan sıradağlarıyla çevrili olup bu dağların arasındaki vadilerle çukurluklardan ibarettir. Bugünkü Ahıska, Samısxe-Cavaxet vilâyetinin merkezi olup sadece Gürcistan'ın Kartli, İmeretya (Başıaçık), Guriya (Gürel) ve Acara gibi tarihî topraklarıyla değil, aynı zamanda Türkiye ve Ermenistan'la da sınırdadır. Ahıska bölgesi, tarihte, halen Türkiye sınırları içinde bulunan Ardahan, Artvin, Oltu, İspir, Tav-Eli, Kalarç (Ardanuç) ve Şavşat gibi yerleri de kapsıyordu.

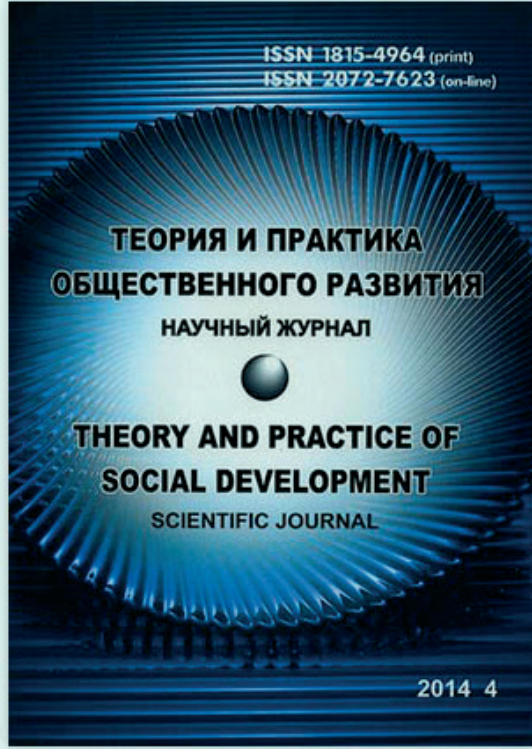
Bölge, adını oldukça ilginç ve karmaşık kadere sahip olan Ahıska/Axalsıxe şehrinden almıştır. Tarihî kaynaklarda XII. yüzyıldan itibaren bu şehir Lomsiya adıyla anılmaktaydı. Bazı araştırmacılara göre, **Lomsiya** aslında bir kaleydi ve zamanla onun çevresinde Gürcüce **Axalsıxe** (Türkçe söylenişi-**Axıska**) şehri oluşmuştu.

Savunma amaçlı kule ve burçlar, dev kapılara sahip kaleden başka, yüksek tepe üzerindeki kentin çevresinde yüksek surlar inşa edilmişti. Bu kale, XII. yüzyıldan itibaren soylu Cakeli/Caklı sülâlesine ait olup aile mülküydü.

Ahıska, stratejik önemi sebebiyle tarih boyunca her zaman komşu devletlerin işgalci emellerinin hedefi olmuştur. Güney Kafkas'ı, ayrıca İmeret, Kartli ve Gurya'yı Anadolu'ya bağlayan ticaret

* Bu makale, Krasnodar'da çıkan *Teori ve Praktika* dergisinin web sayfasından alınmıştır. Ашпахмахова Асиет Аскеровна-Силантьева Виктория Александровна. Взаимодействие населения Южной Грузии с тюркским миром в доосманский период "Теория и практика общественного развития" Научный журнал, Краснодар, 2014/4, с. 139-142. vzaimodeystvie-naseleniya-yuzhnoy-gruzii-s-tyurkskim-mirom-v-doosmanskiy-period.pdf

** **Aşxamaxova Asiyet AskeroVna:** Kuban (Krasnodar) Devlet Tarih Üniversitesi Yabancı Öğrenciler Hazırlık Şubesi Öğretim Üyesi, Felsefe Doktoru. **Silantjeva Viktoriya AleksandroVna:** Aynı üniversitenin Tarih ve Siyasî Bilimler Kürsüsü Öğretim Üyesi, Tarih Doktoru.

yolu üzerinde bulunan bölge olmakla birlikte yoğun göç trafiğinin başlıca güzergâhı da bu topraklardan geçmekteydi. Tabii ki coğrafyası itibariyle Ahıska bölgesi, kültürel ve etnik açıdan farklılık gösteriyordu ve değişik din ve dillerin kavuşma sahasıydı. Daha önce Bizans ile İran arasında rekabete sahne olan bu coğrafya, İslâm dininin yayılmasıyla birlikte Ortodoks Hıristiyan ve Müslüman toplulukların birlikte yaşadığı ve etkileşim süreci geçirdiği yerd.

Ne var ki Osmanlı öncesi dönemde Gürcülerle Türk boyları arasındaki ilişkiler ve Ortodoks halklarla Müslümanlar arasındaki temasların Ahıska bölgesinin Türk nüfusunun oluşumunu ne kadar ve nasıl etkilediği şimdiye değin açıklığa kavuşturulamamıştır.

Gürcistan'ın Türk halklarıyla temasları oldukça eski çağlara dayanmaktadır. Bilhassa milattan sonra Hun Türk boylarının, Orta Asya'dan çıktıktan sonra Kuzey Kafkas'a girmeleri bu bakımdan en

önemli gelişmelerden biridir. Bu tarihten sonra değişik Türk halkları ve boyları, sıkça Güney Kafkas'a akınlar ve seferler düzenlemişlerdir: "MS III-V. yüzyıllarda Türk oymakları Anadolu, Kafkas ve Balkanların yakın komşuluğunda çok büyük ve daimî nüfus olmak itibarıyla adı geçen arazilere gittikçe daha yoğun şekilde gelip yerleşmeye devam ediyorlardı (1, s. 53)."

MS 371'de Hunların başlıca kitleleri, Kuzey Kafkas steplerinden koparak batıya yönelmiş, önce Karadeniz kıyı şeridinde ve ardından Tuna havzasına kadar ilerlemişti. Ancak Hunların bir kısmı, "Sarigur, Ogur, Onogur gibi Bulgar aşiretleri, IV. yüzyılın 60'lı yıllarında akrabaları olan diğer Hun/Bulgar oymaklarının ana kitesinden (Utigur, Kutrigur, Bittugur vb) ayrılarak Volga ve Ural ırmakları arasındaki araziden Kafkas'a akın etmiş, Avrupa'ya yönelen kitlelerin peşinden gitmemişti (2, s. 61)."

IV. yüzyılın 70'li yıllarında Kuzey Kafkas arazilerini işgal eden Hun-Bulgar orduları, 395'te buradan Güney Kafkas'a girerek yakıp yıkmış, Ortadoğu'ya kadar inmişlerdi. V. yüzyılın 60'lı yıllarına kadar Hun-Bulgar birliğinin önde gelen oymağı Onogurlardı; diğer oymaklar ise onlara bağımlı durumdaydı (Saragur/Sarigur, Utigur, Ogur, Kutrigur vb). Bu oymakların yaptıkları sefer ve akınların başlıca hedefi, şimdiki Gürcistan ve Azerbaycan topraklarıydı. 460-461 yıllarında Daryal geçidinden geçerek Güney Kafkas'a inen ve Kura/Kür Irmağı'nı geçen Hun-Onogur ordusu, Antik çağ ve Erken Ortaçağ'da Romalı ve Bizanslıların İberya dedikleri Doğu Gürcistan'a, yani Kartli'ye saldırdılar. 466 yılının Mart sonu ve Nisan başlarında Sarıgurlar görüldüğü kadarıyla onlarla yakın temasta bulunan Ogur ve Onogurlarla birlikte Güney Kafkas yönünde daha bir yoğun işgal seferi düzenlemişlerdi. Batı Ön Kafkas'tan, muhtemelen Kuzey Kuban boylarından hareket eden göçebe Türkler, Kafkas ana sıradağlarının eteklerinden geçerek Derbent geçidine kadar ilerlemiş, Eskiçağ'dan beri başlıca geçitlerden biri olan bu noktadan İran Sasanlı garnizonunu saf dışı ederek güneye inmeyi denemişlerdi. Fakat buradaki İran kuvvetiyle baş edemeyen göçebe kitleleri, güzergâhı değiştirerek yeniden Daryal geçidi üzerinden İberya'ya girmiş ve Kura'nın sağ kıyısına (muhtemelen Tiflis'in güneyi söz konusuydu) geçerek Albanya'nın Uti bölgesinde, Halhal şehrine yakın olan **Xunan** kalesi civarında bir yerde karargâh kurmuşlardı. Kuvvetlerini burada üçe ayıran Hunlar, Albanya, Ermenistan ve İberya'ya saldırmışlardı (3. s. 65)".

Türk oymakları, Güney Kafkas'a sadece kuzeyden değil güneyden de girmişlerdi. Şöyle ki İran Sasanlı yönetimi, Eftalitler ve Akhunlar diye bilinen Orta Asya Hun oymaklarından orduya yoğun şekilde paralı asker alıyordu. V. yüzyılın 60'lı yıllarında Onogur devlet düzeni dağıldı ve kısa süre sonra başta Sabirler olmak üzere Hun-Bulgar oymaklarının yeni birliği kuruldu. 503 yılı Kasım sonunda Hunların Sabir boyu, Sasanlı garnizonlarının savunduğu Derbent geçidinden aşarak güneye girmiş ve buradan Kafkasların doğu kollarını geçerek Albanya'ya saldırmışlardı. Güney Kafkas'ta dağınık şekilde konumlanmış Pers garnizonları, beklenmedik şekilde yapılan bu saldırılar karşısında hazırlıksız yakalanmış ve ciddi bir direniş gösterememişti. Böylece Sasanlı devletin zengin kuzey arazileri olan Albanya ve İberya, kısa sürede Türk oymaklarının eline geçmişti (4, s. 71)".

VI. yüzyıla ait olaylardan bahseden değişik (Bizans, İran, Arap vb) kaynaklarda Sabirler birliği, gerek İran gerekse Bizans devletinin kendi tarafına çekmeye çalıştığı oldukça kuvvetli askerî ittifak olarak değerlendirilmektedir. VI. yüzyılda Gürcistan toprakları da Bizans'ın Sasanlılarla yaptığı savaşlara sahne olmuştu. Sabirler bazen İran'ı, bazen de Doğu Roma İmparatorluğu'nu destekliyorlardı. Tabiidir ki Gürcistan arazisinde yapılan savaşlarda yer alan Sabirlerin önemli kısmı, bu araziye yerleşiyorlardı. Bizanslı tarihçi Kayserili Prokopius (6. yy), Kafkas coğrafyasını anlatırken, Phazis (şimdiki Rion) nehrinin kollarından biri olan ve kıyılarında Sabirlerin oturduğu Boas'ı kaydetmiştir. Bu nehrin adı, Sabirlerin kraliçesi olan ve kaynakta belirtildiği üzere yüz bin nüfuslu Hun kitesinin başında bulunan Boareks'ten geliyordu (5, s. 89)".

Sabirler Birliği, VI. yüzyılın ortalarına kadar ayakta kalmış ve 558'de Avar Türklerinin akınları sonucunda tarihe karışmıştır. Bu hezimetin ardından geriye kalan Sabirlerin çoğu, Güney Kafkas'ta ve İberya sınırının bitişiğinde, Kura'nın sol kıyılarına yerleşmişti.

Kartlis Tskhovreba (Kartli'nin hayatı) adlı vakayinamede toplanmış Kartvel (Gürcü) vakanüvis geleneğinde Hunların ismine hiçbir şekilde yer verilmemiştir. Ancak V. yüzyıla ait olup azizlerden bahseden erken dönem, yani V. yüzyıl menkıbelerinde Hunlardan bahsedilmiştir. Kartveller, Hazar Denizi kıyısındaki Derbent geçidinin güneyindeki Çor yöresinde Hunlarla karşılaşmışlardı. Ayrıca Hunların adı (*Xonni*), *Moktsevay Kartlisay* (Kartli'in Hidayeti)

kroniğinde kalmıştır ki bu eserin ilk redaksiyonunu Gürcü araştırmacılar VII. yüzyıla, X. yüzyıldan el yazısı olarak bize ulaştırmış diğer varyantını ise XI. yüzyıla bağlamaktadırlar (6, s. 19)".

Gürcülerin *Moktsevay Kartlisay* vakayinamesi ülkede Türklerin varlığını kanıtlıyor. Burada çok ilgi çekici bir hikâyeye söz konusudur: "Kral İskender, Lot'un ardıklarını kaçmaya mecbur ettiği ve onları zulmet ülkesine sıkıştırdığı zaman ilk kez **Buntürkleri** gördü. Onlar Kura/Kür Nehri boyunca dört şehirde ve varoşlarında oturuyorlardı. Bunlar Sarkine, hükümdarın ikamet yeri Kaspi, Urbni ve Odzraxe şehirleriydi (7, s. 19)".

Diğer bir kaynakta, Leontiy Mroveli'nin eski vakayinamelerden derlediği *Kartli Krallarının Hayatı* adlı eserde de **Buntürkler** hakkında bilgi bulunmaktadır: "Aynı tarihte yine o Keyhüsrev'in kaçmak zorunda bıraktığı Türkler çıkageldiler. 28 oba olarak onlar Gurgen denizinden geçerek Kür Irmağı boyunca yukarı yönde hareket ederek Mtskheta'ya vardılar. Onlar Mtskheta hükümdarına başvurular ve Perslere karşı savaş için yardım istediler. Mtskheta hükümdarı bunu bütün Kartvellere haber verdi. Onlar da Türklerle dost olmak isteğini bildirdiler; çünkü Perslerden korkuyorlardı. Birbirlerine yardımda bulunmak için onlar, bu gelen Türklerle birlik oldular ve onları şehirlerine kabul ettiler. Ancak onların (Türklerin) çoğu, Mtskheta'nın batısında kayaların yarılarak açıldığı bir yeri beğendiler ve Mtskheta hükümdarından orayı istediler. O da bunu kabul etti. Onlar burayı bayındır hâle getirdiler ve çevresine çok sağlam surlar inşa ettiler. Dolayısıyla buraya *Sarkine* demeye başladılar. Bu Türkler Kartlililerle dostluk ediyorlardı ve Persleri beklerken kale ve şehirleri birlikte müstahkem hale getiriyorlardı. Bu şehirde oturanlara **Buntürk** diyorlardı (8, s. 25, 27)".

Buntürkler konusunda tarih literatüründe ortak bir görüş oluşturulamamıştır. Zira G.V. Tsulay, Leontiy Mroveli'nin *Kartli Krallarının Hayatı* adlı eserine ilişkin yorumunda **Buntürkler** adının, **Kıpçaklarla** ilgili aşağılayıcı bir tanımlama olduğu kanaatindeydi (9, s. 55-60). *Moktsevay Kartlisay* kroniğini yorumlayan M.S. Çkhartişvili'ye göre ise eserin yazarı, Büyük İskender zamanındaki Türklerin kendisinin döneminde yaşamış Türklerle özdeş olmadıklarını vurgulamak istemişti (10, s. 59). Y.S. Takayşvili, **Buntürkler** adının 'mızrakçı Türkler' anlamına geldiğini yazmıştır. Çünkü 'bun' Ermenicede 'mızrak sapı' anlamına geliyordu (11, s. 1-2). G.A. Melikişvili ise farklı yorum getiriyordu; ona göre **Buntürkler** 'yerli, otokton öz Türkler'

УДК 94(479.22)«09/11»

Ашхамахова Асиет Аскеровна

доктор философских наук,
преподаватель подготовительного отделения
для зарубежных граждан
Кубанского государственного аграрного университета

Силантьева Виктория Александровна

кандидат исторических наук,
доцент кафедры истории и политологии
Кубанского государственного аграрного университета

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ НАСЕЛЕНИЯ ЮЖНОЙ ГРУЗИИ С ТЮРКСКИМ МИРОМ В ДООСМАНСКИЙ ПЕРИОД

Аннотация:

В статье дается краткая характеристика Ахалцихского региона, рассматриваются вопросы взаимодействия населения Ахалцихского края с тюркскими народами со II по XII вв. Показаны пути проникновения тюркских племен в Закавказье, выявлены причины их оседания на территории Южной Грузии. В работе представлены различные точки зрения о происхождении термина «бунтюрки».

Ключевые слова:

Ахалцихский регион, миграционные потоки, грузино-тюркские контакты, тюркоязычные племена, гунно-булгарская орда, бунтюрки, свод летописей «Картлис Цховреба» («Житие Грузии») и «Матиане Картлиса» («Летописи Картли»).

anlamındadır (12, s. 125). A. Yunusov da bu görüşe katılmaktadır: "*Buntürkler* sözünün tam anlamı 'yerli Türkler' demektir (13)".

İ.V. Abuladze'nin fikrince 'bun' kelimesinin menşei 'yerleşik, oturak' kelimesine bağlıdır ve bu yüzden vakanüvis '**Buntürk**' adını kullanmıştır. Zira onlar şehirlerde oturmaktaydı. Hâlbuki *Moktsevay Kartlisay*'ın yazıldığı dönemde Türkler genelde göçebe oymaklardan ibarettiler. (14, s. 37). M.A. Seyidov, 'bun' kelimesinin Türkçe olduğunu kaydederek bu etnik adı 'Türk boyu, aşireti' anlamına geldiğini yazmıştı (15, s. 91-93). Böylece 'Buntürk' etnik adıyla ilgili olarak değişik, çok farklı yorum ve görüşler olmasına rağmen araştırmacıların çoğu, bununla Türkçe konuşan bir halkın kastedildiğini kabullenmişlerdir.

VI. yüzyılın 70'li yıllarından başlayarak Türk Kağanlığı çok geniş arazileri ele geçirmiş olsa da yüzyılın sonlarına doğru Hazarlar Avrasya'da

hâkim pozisyona gerçek önemli tarihî değişimlere yol açtılar. VII. yüzyıl başlarında birçok akınlar sonucunda Güney Kafkas bütünüyle Hazarların hâkimiyetinde bulunuyordu. Anonim bir eser olan *Matiane Kartlisa* (Kartli Vakayinameleri) derlemesinde (16), VIII. yüzyıl sonlarında Gürcistan arazisinde kurulan erken feodal prensliklerden başlayarak Selçuklu Türklerinin gelişine ve bölgeye hâkim olmalarına kadarki dönem içinde meydana gelen olaylar anlatılır. Eserde, VIII. yüzyılın 30'lu-60'lı yıllarında Gürcistan üzerinde kontrolü elinde tutan Hazarların 764'te Tiflis şehrini yerle bir ettikleri, Kartli'yi ve ülkenin tamamını esaret altına aldıkları kaydedilmiştir. Leontiy Mroveli'nin bu konuda "Bütün Kartli prenslerinin ve bütün erkeklerle kadınların Hazarca, yani Türkçe bildiklerini" belirtmesi hayli mantıklı görünür.

Hazar hakanları, verimli tarım arazilerine sahip Kafkas'ın devletin elinden çıkmasını ve Arapların eline geçmesini kabullenemiyorlardı. Güney Kafkas'ı kuzeydeki stepler ve Kuzey Kafkas eteklerine bağlayan başlıca yol Derbent geçidiydi. Buradan Albanya, Ermenistan ve İran yolu açılıyordu. Daryal geçidi ise Alan aşiretlerinin elinde olup Gürcistan yolu üzerindediydi. Hazarların burada yayılmasına engel olan ve daha önce bölgedeki Sasanlı İran hâkimiyetini ortadan kaldıran Arap Halifeliği, Albanya ve Ermenistan için Hazarlarla sık sık savaşa giriyordu. Dolayısıyla VII. yüzyıldan itibaren Gürcistan arazisinde Arapların nüfuzu gittikçe kuvvetleniyordu. İlk olarak 642'de bölgeye giren Arap kuvvetleri, üçüncü sefer sonunda Gürcistan dâhil, Güney Kafkas'ın tamamını işgal etmişlerdi. Araplar 826'da Ahıska ve Ardanuç'u da ele geçirdiler (17, s. 11). Bölgede Arap hâkimiyeti X. yüzyıl sonuna kadar devam etmiştir. Arap hâkimiyetine rağmen Cavaxet'te VII-VIII. yüzyıllarda Sirgvi, Saro, Kvarşa ve Alandziya'da yeni kiliseler inşa edilmiştir (18).

Oğuz kanadından Batı Türklerinin XI. yüzyılda Anadolu da dâhil olmak üzere Ortadoğu'da kurdukları Büyük Selçuklu İmparatorluğu'nun hâkimiyeti, Güney Kafkas'ta Müslüman Türk boylarının hâkim duruma geçmesiyle sonuçlanmıştır. Bu dönemde Gürcistan'da Türklerin ikinci göç dalgasıyla yoğun nüfusa sahip olduklarını görüyoruz. Selçuklular zaten 1066'da Axılkelek kalesini, 1068'de bütün Kartli ve Kür'ün bir kolu olan Aragvi nehri boylarını ele geçirmiş, buraları vergiye bağlamışlardı. Ayrıca Cavaxet'ten de vergi alıyorlardı (19, s. 152).

XI. yüzyılın 60'lı yıllarında gerçekleşen akınları sonucunda XII. yüzyılın 20'li yıllarına kadar

Yukarı Kür boyları tamamen Selçuklu kontrolü altında kalmıştı. Melikşah (1072-1092) zamanında bölgeye Türk boylarının iskânı hızlı bir şekilde devam ediyordu ve bunun kalıcı sonuçları oldu. Güvenilmez görülen önemli sayıda Türkmen nüfusu, Melikşah'ın veziri Nizamülmülk'ün tavsiyesiyle Bizans ve Gürcistan sınırlarına iskân ediliyordu.

1080'de Selçuklular yeniden Kartli'ye girdi. Kartli'nin Bagratlı Kralı II. Georgi (1072-1089) Türkmenlerin şartlarını kabul ederek vergi vermeyi taahhüt etti. (20, s. 213). IV. Bagrat zamanında Ermenilerle yapılan ve Türkler karşısında engel oluşturmaya imkân sağlayan ittifak artık bozulmuştu.

Bu arada geniş Avrasya coğrafyasında Kıpçak boylarının hâkimiyeti devam ediyordu. Kazakistan'dan Tuna'ya kadar büyük arazide Batıda *Kuman* ve Rus kaynaklarında ise *Poloveç* diye bilinen **Kıpçaklar**, Ukrayna ve Don stepleriyle birlikte aynı zamanda Kuzey Kafkas'a da yerleşmişlerdi. Derken Anadolu'da ve Ortadoğu'da, aynı zamanda Güney Kafkas'ta Selçuklu hâkimiyeti, Haçlı Seferlerinin başlamasının da sebeplerinden biriydi. Müslüman Oğuz Türklerinin ülkeye yerleşmelerine karşı koyamayan Kartli Bagratlı Prensiği, dışarıda müttefik arayışına girmişti. Haçlıların Anadolu'ya girişi ve ilerleyişi, Hıristiyan Ortodoks Kartvel devletinin bir dereceye kadar soluk almasına imkân verdi.

Kurucu IV. David zamanında (1089-1125) Kartli Prensiği, Güney Gürcistan'dan kopuk durumdaydı. Bağlı olduğu Selçuklular arasındaki siyasî çekişmelerin artması sebebiyle tarafsız kalamıyor ve kimin tarafını tutacağına da karar veremiyordu. IV. David, 1118'de Selçuklu tehlikesini kesin şekilde ortadan kaldırmak için Kıpçak Prenseslerinden Guranduxt ile evlenerek akrabalık ilişkileri kurduğu Kıpçakları ülkeye davet etti. Bunun bir sebebi de Kıpçakların Müslüman Oğuz boylarıyla ciddi rekabet hâlinde olmalarıydı. Şu da var ki Kıpçaklar, Bizans ve Kiev Rus devletinin etkisiyle Hıristiyanlığa daha sıcak bakıyorlardı. Böylece yaklaşık 300 bin Kıpçak (45 bin hane), şimdiki Gürcistan'ın güneydoğu ve doğusunda hayvancılığa elverişli yerlere, çevre araziye, ayrıca **Ahıska** bölgesine iskân edildi (23, s. 163). Zamanla bu nüfus askerî kuvvet olarak Kartli Prensiğinin genişlemesinde önemli rol oynadı. Kıpçakların sayesinde Kaxetya, Tiflis, Dmanis (Tumanis), Şirvan ve Ermenistan'da Selçuklu hâkimiyeti sona erdi. Cavaxet ve Kol (Posof) üzerinden geçen Bagratlı ordusu, Kartvellerin *Sper Denizi* dedikleri

Karadeniz'e kadar ilerledi (22). Selçuklulara karşı kazanılan zaferlerden sonra sağlanan güvenli sınırlar, istikrar ve arazi bütünlüğü sayesinde ülke ekonomisinde ve kültür hayatında gelişmeler kaydedildi. Gokiya ve Baralet gibi yeni kentler kurulmuş, Kartli Ortodoks Kilisesi, etkisinin doruğuna ulaşmıştı.

Ne var ki Gürcistan'daki Kıpçaklar, Celalettin Harzemşah'ın ordusuna karşı savaşmadılar; onlar savaş alanından çekildikleri için Bagrathlılar büyük hezimete uğradılar. Bunun ardından Moğol-Tatar saldırısı bölgede siyasî ve etnik tabloyu önemli derecede değiştirdi (İşgalciler arasında Türk aşiretleri de yer alıyordu). 1235'te Moğol-Tatar kuvvetleri Gürcistan'a saldırdılar. 1240'ta Gürcistan dâhil, artık bütün Güney Kafkas onların eline geçmişti. Bundan dolayı Kartli Bagrathlı devleti parçalanarak İmeretya, Kartli ve Kaxet olarak üç krallığa ve Gurya, Abahazya, Svanet, Mingrelya (Megrelistan), Samsxe (Mesxetya/Ahsıka) gibi beş prensliğe bölündü (24, s. 21).

Bu şekilde Güney Gürcistan'da çok eskiden beri Türk varlığından bahsedebiliriz ve kesin demografik veriler ve nüfus sayısı hakkında bilgilere sahip olmasak da burada sadece askerî rekabet ve savaşlar dışında **Ahıska** bölgesinde belirli sayıda Türk nüfusun yerleşerek yurt edindiğini söyleyebiliriz. Bu nüfus görüldüğü üzere zamanla 'Meskheta (Ahıska) Türklerinin' etnik oluşumunda belirli rol oynamıştır.

Kaynaklar:

1. Еремеев Д. В. Этногенез турок (происхождение и основные этапы этнической истории, Москва, 1971 (Yeremeyev D.V. Türklerin Etnik Menşei, Köken ve Etnik Tarihin Başlıca Aşamaları).
2. Джафаров Ю.Р. Гунны в Азербайджане, Баку, 1985 (Ceferov Y.R. Azerbaycan'da Hunlar).
3. Aynı yerde, s. 65.
4. Aynı yerde, s. 71.
5. Гадло А. В. Этническая история Северного Кавказа (IV- X вв.), Ленинград, 1979 (Gadlo A.V. IV-X. yüzyıllarda Kuzey Kafkas'ın Etnik Tarihi).
6. Aynı yerde, s. 19.
7. Обращение Грузии, Тбилиси, 1989 (Gürcistan'ın Hidayeti).
8. Мровели Л. Жизнь грузинских царей/пер и

коммент, Г.В. Цулай, Москва, 1979 (Mroveli L. Kartli Krallarının Hayatı).

9. Aynı yerde, s. 55-60.
10. Gürcistan'ın Hidayeti, s. 59.
11. Такайшвили Е. С. Источники грузинских летописей, Три хроники/Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа (СМОМПК), 1900, Вып. XXVIII (Takayşvili Y. S. Gürcü Vakayinamelerinin Kaynakları, Üç Kronik/Kafkas Yörelere ve Aşiretlerinin Tasvirine Dair Materyaller Derlemesi-SMOMPK).
12. Меликишвили Г. А. К истории древней Грузии, Тбилиси, 1959 (Melikişvili G. K. Eskiçağ Gürcistan Tarihi Üzerine).
13. Юнусов А. Ахыскинские турки: дважды депортированный народ/Центральная Азия и Кавказ, 1999, № 1(2) (Yunusov, Arif, İki Defa Sürülmüş Halk: Ahıska Türkleri, Tsentralnaya Aziya i Kavkaz dergisi).
14. Абуладзе И.В. Словарь древнегрузинского языка, Тбилиси, 1973/Abuladze İ.V. Eski Gürcüce Sözlük, Tiflis, 1973.
15. Сейидов М. А. Опыт этимологического анализа слова "бунтурк"/Доклады АН Азербайджанской ССР, Баку, 1969, Т. XXV, № 8 (M. A. Seyidov, Buntürk Kelimesinin Etimolojik Tahliline Dair Deneme).
16. Магиане Картлеса, Тбилиси, 1976 (Kartli Vakayinameleri).
17. Баратов С. Время владычества аравитян над Грузией/Баградзе Д. З. Статьи по истории и древностям Грузии СПб, 1887 (Baratov. S. Arapların Gürcistan Üzerinde Hâkimiyet Dönemi/D. Z. Bakradze, Gürcistan'ın Eskiçağ Tarihiyle İlgili Makaleler).
18. Бердзенишвили Д. К. Историческая география южной Грузии (средние века): дис. ...д-ра ист. наук. Тбилиси, 1985 (Berdzenişvili D. K. Ortaçağ Güney Gürcistan Tarihi Coğrafyası).
19. Бердзенишвили Н. А. История Грузии, Тбилиси, 1962 (Berdzenişvili N. A. Gürcistan Tarihi).
20. Baratov, Adı geçen eser, s. 11.
21. Панеш Э.Х., Ермолов Л. Б. Месхетинские турки/ Вопросы истории, 1991, № 9-10 (İ. X. Paneş-L. B. Yermolov, Mesxetya Türkleri).
22. Berdzenişvili N. A. Adı geçen eser, s. 163.
23. Джандиери Е. Г. Ахалкалаки Джавахетский (историко- археологическое исследование), Дис. ... канд. ист. наук. Тбилиси, 1983 (Y. G. Candieri, Cavah Ahalkelek: Tarih ve Arkeoloji Araştırması).
24. Месхиа Ш. В. История Грузии, Тбилиси, 1968 (Ş. V. Mesxia, Gürcistan Tarihi).

**Bizim Ahıska koleksiyonunu
tamamladınız mı ?
Hemen şimdi!
Sonra yok!**

